

378
Т33

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і методики трудового
та професійного навчання

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ТРУДОВОЇ ТА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ**

Збірник наукових праць
Випуск 2

Кривий Ріг
1999

РОЗДІЛ 1. ШЛЯХИ ПЕРЕБУДОВИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371

В.С. Пікельна, П.І. Шевченко
Криворізький педуніверситет

ПРО ДЕЯКІ ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Незважаючи на складні соціально-економічні умови в Україні, система вищої освіти зазнає глибоких змін. Часткові зміни відбуваються в змісті мети вищої освіти, реформуванні організаційних структур, запровадженні нових технологій навчання, посиленні економічного виховання при підготовці спеціалістів несекономічної сфери, комп'ютеризації змісту освіти, методик навчання і таке інше.

Все більше впливає на реформування вищої освіти західна система підготовки спеціалістів з вищою освітою. Система функціонування вищого навчального закладу в різних країнах різна, але існують як загальні тенденції розвитку цих систем, так і специфічні, які відрізняють одну систему вищої освіти від іншої.

Проте, на думку вчених (В.Зубков, В.Козаков), "кожна запозичена ідея має бути трансформована до цінностей народу, а потім впроваджена" (1, с.4). Загальні тенденції розвитку вищої школи - це:

1. Саме вища школа акумулює і розвиває знання з різних сфер життєдіяльності людей.

2. Будь-яка вища школа прагне вирішувати не тільки освітня завдання (підготовка фахівців для науки, культури, мистецтва, виробництва), але й формувати загальнолюдські якості в людині, поширювати національну та світову культуру.

3. Вища освіта готує людей до ділового, професійного та особистого спілкування, до ринкових відносин і для постійної самоосвіти, самовиховання та самовдосконалення. Соціальна поведінка має передбачати, насамперед, уміння особистості здійснювати саморегуляцію у конкретній ситуації, приймати необхідні рішення в екстремальних умовах, нести професійну відповідальність відповідно до здобутого сертифікату.

В Україні функціонують дві групи вищих закладів: класичні

університети і заклади університетського типу; вищі навчальні заклади професійного спрямування.

Традиційно всі класичні університети мають гуманітарні професії, юридичні, природничі та економічні факультети. Навчальні заклади університетського типу відрізняються від них комплексом наук, які вивчають студенти. Всі інші вищі заклади готують спеціалістів для різних галузей господарства і дають дипломи (сертифікати) різних рівнів кваліфікації.

Необхідно зауважити, що всі вищі навчальні заклади в різних країнах мають як централізоване, так і регіональне підпорядкування. В Україні всі вищі навчальні заклади мають централізоване підпорядкування, але сучасні складні соціально-економічні умови призвели до часткових змін і частина закладів переведена на регіональне підпорядкування.

Такі держави як Австралія, Австрія, Канада, США, Японія створили систему вищої освіти, при якій університети мають місцеве підпорядкування. Деякі держави мають змішане підпорядкування вищих навчальних закладів: державне, регіональне або місцеве (наприклад ФРН).

Сучасні університети в різних державах мають специфічну спільну ознаку, оскільки вони визнані науковими центрами, і навчання студентів в цих закладах поєднується із залученням їх до наукової діяльності. Цей принцип, на засадах якого здійснюється навчально-виховний процес в університетах, прийшов із Німеччини (початок XIX століття). Обґрунтував його В.Гумбольдт (1767 - 1835р.). Саме він у 1810 р. сприяв відкриттю Берлінського університету, який тепер називається Гумбольдтським. Його неогуманістичні ідеали стали основою побудови вищої освіти, і її метою було проголошено вдосконалення особистості. Досягненню цієї мети мало сприяти поєднання в університеті навчання студентів з їх науковою діяльністю. Відтоді цей принцип залишається основною ознакою університетів і навчальних закладів університетського типу.

Багатоступенева система вищої освіти набула пріоритету, оскільки її гнучкість більше відповідає потребам індивіду і держави. Згідно Закону України "Про освіту" випускники університетів, інститутів, коледжів одержують сертифікат про вищу освіту різних рівнів: бакалавр, спеціаліст, магістр.

Вищі навчальні заклади (університети) знаходяться як на державному, так і на приватному утриманні. Проте існує досить

багато приватних навчальних закладів серед закладів неуніверситетського типу (США, Японія, Бельгія та ін.).

Створення вищих навчальних закладів корінням сягає Стародавньої Греції. Саме Платон вперше виділив триступеневу систему освіти, в яку входили елементарна загальноосвітня, середня і вища школи. Проте вважалось, що "вільнонароджений" мав вивчати тільки ті навчальні предмети, які сприяли його духовному самовдосконаленню. На зміст вищої освіти впливав досить активний характер діяльності стародавніх греків: участь громадян у народних зборах; виборність; відносно завершене випереджаюче фізичне виховання; високий рівень розвитку наук; традиційно високий інтерес до філософських знань і таке інше. Тому основою змісту вищої школи став канон "коло знань" (інша назва "енциклопедії"), який пізніше у Стародавньому світі відомий під назвою "семи вільних мистецтв". Тільки після оволодіння цим каноном юнакам належало, на думку Платона, здобути глибоку підготовку з філософії; на думку Сократа - пройти курс риторики, на думку Арістотеля (він перший про це писав) - до одержання вищої освіти необхідно гармонійно поєднати загальну освіту з вивченням, бо саме професійна орієнтація через вивчення основ наук сприяє формуванню умінь самостійно мислити, міркувати, робити висновки, готуватись до самостійного життя.

Саме через праці Арістотеля відомо, що ідеальна вища освіта має базуватись на широкій загальній освіті. Ці ідеї перейшли у середньовіччя і зберегли своє значення практично до нашого часу (2, с.162).

В історії педагогіки відзначено, що перші університети створювались як корпорації вчених-спеціалістів і студентів, які обрали для навчання богословський, медичний або юридичний факультет. В епоху Відродження розповсюдження гуманістичних ідеалів призвело до створення у XVII столітті класичної науки нового часу. Одночасно вже сформувалось положення про значення людської діяльності для добробуту держави, і тому змістовна діяльність закладів вищої освіти була переорієнтована.

У XVII-XVIII століттях на традиційних університетських факультетах почали викладати нові наукові навчальні курси (державне право, історію, фізику та інші природничі науки, розширювались гуманітарні галузі знань, зокрема економічні). Почали відкриватись нові кафедри, нові факультети.

Посилення уваги до галузей знань практичного спрямування

призвело до створення реальних напрямів у вищій освіті і згодом до становлення систем вищої освіти в різних державах. Організація навчально-виховних процесів у вищих навчальних закладах Західної Європи та зміст навчання відповідно до спеціальностей стали зразком для інших держав і, насамперед, для тих, які швидко розвивались.

Проте науково-технічний прогрес постійно вимагав підвищення якості підготовки спеціалістів і тому в середині ХХ століття суттєво змінюється мета вищої освіти. Здобутої освіти вистачало на дуже короткий час. На виробництві досить швидко змінюються техніка, технології і спеціалісти стикаються з новими професійними проблемами. Це потребує досить оперативної перекваліфікації. Зростають також вимоги до професійної мобільності спеціалістів, і поступово створюється наукова і матеріально-технічна база для продовження освіти (післядипломна освіта). Таким чином, навчання у вищому навчальному закладі стає одним з етапів оволодіння професійними знаннями.

Сьогодні, пов'язане з ринковою економікою, ставить вищу освіту в залежність від ринку праці. Попит цього ринку визначає кількісну потребу в спеціалістах за конкретним фахом (спеціалізацією) та вимоги до якості їх підготовки.

Сучасна вища освіта характеризується широким дистанційним (заочним) навчанням. Наприклад, у США майже половина всіх студентів навчаються заочно.

В Україні останніми роками відбувається реформація вищої школи і тому тепер уважно вивчається досвід вищої освіти у високорозвинених країнах. Однак механічне перенесення стороннього досвіду вищої освіти на вітчизняну практику вищої школи без урахування стійких тенденцій, притаманних їй, може призвести до негативних наслідків. Тобто будь-яка система вищої школи має бути критично проаналізована. Досить багато факторів впливає на результативність функціонування вищої школи: наявність необхідної матеріально-технічної бази, висококваліфікованих кадрів викладачів, рівень інтелектуального розвитку студентів, наявність у них сформованих умінь самостійної роботи, готовність до науково-дослідницької роботи.

Вітчизняна вища школа має і свої досягнення, яких вона може позбутися, що було б значною втратою.

Виходячи з вищесказаного, можна зауважити, що реформування вищої школи пов'язане з пошуком доцільних шляхів

її перебудови, творчого підходу до впровадження нових педагогічних систем, дидактичних технологій тощо.

Згідно Закону України "Про освіту" до основних принципів, на засадах яких також реформується діяльність вищих закладів, віднесені принципи демократизації, гуманізації, деідеологізації, відродження національної культури, науковості, безперервності, орієнтації на кращі світові зразки в освіті. Кожний з цих принципів може розглядатись як відносно самостійний шлях реалізації реформи системи вищої освіти.

Дослідники проблем реформації вищої школи підкреслюють, що важливим фактором, від якого залежить ефективна реалізація принципів освіти в педагогічну практику, є розробка моделі спеціаліста (загальна і за конкретним фахом).

Враховуючи вимоги науково-технічного прогресу, зміст моделі висококваліфікованого спеціаліста, напрями перебудови навчального закладу (відповідно до принципів освіти) можна свідомо прогнозувати, якою має бути вітчизняна вища школа у ХХІ столітті.

Безумовно, що в найближчому майбутньому це буде школа передових наукових технологій з високим рівнем самостійної навчальної та наукової роботи студентів. Все більше у вищих закладах будуть використовуватись комп'ютерні технології з навчальними та контрольними комп'ютерними програмами.

Як зазначав М.Захаров, прогноуються розширення цільової підготовки на замовлення підприємств (організацій) з можливістю вибору дисциплін із заданого набору (1, с.9-11). Всі рівні освіти мають бути екологічно спрямовані. Науковці, що досліджують проблеми вищої школи (вітчизняної, зарубіжної), майже всі наголошують на значному розширенні обсягів самостійної роботи студентів. Посилюється і значення відомого дидактичного принципу - зв'язок науки з практикою виробництва. Все більше наголошується на модульному принципі освіти. Проте сьогодні в Україні практично відсутній розвиток матеріально-технічної бази вищої школи, зникли моральні та матеріальні стимули роботи викладачів цих закладів, знижується престиж вищої освіти.

На жаль, розвиток вищої школи був повільним, оскільки довгі роки вона була відокремлена від світової цивілізації, тому пізнання малознайомих систем освіти неодмінно буде збагачувати власний досвід діяльності.

З'явився термін "диверсифікація", що означає урізноманіт-

нення вищих навчальних закладів, доповнення їх галузевими університетами, коледжами, введення чотирьох рівнів акредитації навчальних закладів, нових кваліфікаційних рівнів (бакалавра, магістра). Новацією є поява недержавних вищих закладів тощо.

Проте у більшості країн вища освіта фінансується державою (абсолютна більшість навчальних вищих закладів), і Україна не є винятком. К.Корсак, аналізуючи тенденції розвитку світової вищої освіти, відмічає: "Якщо 100 років тому у розвинених країнах початкова освіта стала масовою і обов'язковою, а через півсторіччя розширення до повного охоплення всієї молоді зазнала середня освіта, то цілком логічним наступним кроком стає перетворення вищої освіти на масову, в недалекій перспективі - загальну, обов'язкову для всіх громадян" (1, с.13).

Постанова Кабінету Міністрів про державну систему проф-орієнтації і надання професійних послуг населенню ставить перед вищою освітою нові завдання, оскільки йдеться про створення умов для одержання вищої освіти дорослою частиною суспільства України. Ці умови пов'язані із задоволенням освітянських потреб населення в місцях постійного перебування (дистанційна форма навчання).

В Англії був створений Британський Відкритий Університет (БВУ), який називають прообразом майбутніх вищих навчальних закладів. Цей університет працює за принципом: "Для всіх і для кожного". У такому вищому закладі, підкреслює К.Корсак, студент має можливість вибрати один чи кілька курсів з сотень запропонованих. Він же визначає і "темп свого прогресу" для отримання диплому.

Практично всі дослідники підкреслюють положення, яке свідчить про відносну елітарність вищої школи в Україні. Визначається об'єктивна необхідність кількісного і змістовного розширення вищої освіти.

БВУ, про який ішла мова, вважається континентальним закладом, оскільки в ньому навчаються тисячі осіб з різних країн. За таким зразком був створений Російський Відкритий Університет (РВУ). Він також пропонує освітянські послуги за принципом "Для всіх і для кожного". (Проектується 30 факультетів, і вже майже половина з них функціонує).

К.Корсак вважає, що Україні потрібно взяти безпосередню участь у створенні Всеєвропейського відкритого університету (ВВУ) під егідою Ради Європи і Європейського Союзу і що "Істотною

частиною такого закладу міг би стати Всесвітній Український відкритий Університет" (1, с.15). Створення подібного закладу, на думку дослідника, сприяло б охопленню української культурної спадщини багатьох країн (української діаспори).

Високорозвинені країни сприяють розширенню вищої освіти. Для порівняння: в Україні сьогодні 163 вищих школи і 123 відкрито приватних; в США - понад 1000 навчальних закладів, в яких можна одержати вищу освіту.

Вчені досліджують особливості різнорівневої підготовки в різних країнах (В. Чобіток, В.Шеховцов та інші). Рівень підготовки спеціалістів (випускників вищих шкіл) до практичної діяльності визначається кваліфікаційним ступенем (професійним, науковим), що присвоює заклад. Наприклад, в США дворічні програми коледжів, за якими навчаються студенти, дають можливість їм одержати ступінь асоціанта.

Якщо студент навчається 4 роки і успішно захищає проект, складає іспити, він одержує ступінь бакалавра. Навчання після бакалаврату в університетах та інститутах дає можливість одержати ступінь магістра.

Існують і трирічні програми університетів, які дають можливість (після закінчення чотирирічних коледжів) одержати ступінь доктора.

Ці ступені можуть бути академічними (асоціант наук, бакалавр наук) і професійними (асоціант мистецтв, бакалавр мистецтв). Академічні ступені розраховані на продовження освіти.

Існує і науковий ступінь - "доктор".

Якщо людина має бакалаврську освіту і захистила дипломний проект, то вищий навчальний заклад видає сертифікат "Дипломований інженер".

Дипломований проект можна захистити і в інженерному товаристві. В такому разі саме товариство видає сертифікат "Зареєстрований інженер".

В Англії інженера-техніка готують 4 роки. У багатьох країнах (США, Англія, Канада, Франція, Ізраїль, Швеція, Японія та інші) є етап базової освіти (3-4 роки), який дає ступінь бакалавра. У Німеччині видається диплом із знаком " U ", що означає університетську освіту.

Магістри мистецтв навчаються 5 років, магістри наук - 6 років. Як зазначають дослідники, у високорозвинених країнах для одержання ступеня доктора необхідно навчатись 7-9 років після

завершення загальноосвітньої школи. Дипломований спеціаліст вчиться 6 років. Бакалавр в зарубіжних країнах має право не продовжувати освіти і починає працювати відповідно до фундаментальної або професійної підготовки, але зміст його діяльності відповідає первинним обов'язкам спеціаліста.

Зміни, що відбуваються в Україні відносно реформації вищої школи, пов'язані із запровадженням багаторівневої професійної освіти зарубіжних країн. Проте враховуються надбання вітчизняної вищої освіти, зокрема зберігається підготовка спеціаліста, а також кандидатів і докторів наук, оскільки досвідом доведена доцільність та наукове значення традиційної вітчизняної системи.

Таким чином, поряд з вищою освітою функціонує система наукових ступенів, що сприяє підвищенню якості підготовки вітчизняних спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України: Міжнародна наукова конференція.- К.: Національний університет "Києво-Могилянська Академія", 1996.- 276 с.
2. Российская педагогическая энциклопедия /Гл.ред.В.В.Давыдов.- М.: Научное издательство "Большая Российская энциклопедия", 1993.- т.І.- 608 с.
3. Державна національна програма "Освіта": Україна ХХІ століття.- К.: МО України, 1992.

В.Г. Балакін

*Криворізький міжрегіональний центр
професійної підготовки та перепідготовки
звільнених в запас військовослужбовців*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ (Зарубіжний досвід)

Вивчення даного аспекту проблеми засвідчило, що складні соціально-економічні умови в Україні пов'язані з переходом на нові умови господарювання, що ведуть до виникнення ринку праці,